

Žydų bendruomenė Ukmergėje

ŽYDŲ BENDRUOMENĖ UKMERGĖJE

Viena gausiausių bendruomenių Ukmergės mieste buvo žydų bendruomenė, čia apsigyvenusi XVII a. I p. Ukmergėje, žydų vadintoje Valkomiru, bendruomenė rado tinkamas sąlygas verslui – ekonominiame gyvenime žydai daugiausia vertėsi prekyba ir amatais. XIX a. pab. – XX a. pr. žydų bendruomenė sparčiai gausėjo. 1897 m. statistikos duomenimis Ukmergės mieste buvo 13532 gyventojai, iš jų – 7287 žydai.

Žydai turėjo savo religiją – judaizmą, glaudžiai susijusią su savita švietimo sistema – religiniu švietimu. XIX a. Ukmergėje veikė pasaulietinė mokykla, privati mokykla, religinė „Talmud Tora“ mokykla bei amatų mokykla. Tarpukariu žydai turėjo dvi pradžios mokyklas, jų vaikai galėjo lankyti dvi gimnazijas, iš kurių vienoje dėstyta šnekamąja žydų kalba – jidiš, kitoje – senąja hebrajų – ivrito – kalba. Prieš karą šios gimnazijos buvo sujungtos, dalis pamokų vyko jidiš, dalis – hebrajų kalba.

Atkūrus Lietuvos valstybę, Ukmergėje veikė žydų sporto sąjungos „Makabi“ Ukmergės skyrius, „Vienybė“, švietėjiška „Ort“ draugija, socialinės pagalbos ir kultūros reikalų draugija „Ezro“, turėjusi ambulatoriją, ligoninę ir vaistinę. Miesto gyventojai žydai sudarė ekonomiškai ir politiškai aktyvią bendruomenę. Pirmuosiuose rinkimuose į miesto savivaldybės tarybą, vykusiuose 1920 m., iš 36 tarybos narių 19 buvo žydų bendruomenės atstovai, o pirklys B. Goldbergas tapo miesto burmistro pavaduotoju. Vėliau miesto savivaldybėje žydų skaičius sumažėjo, tačiau jie ir toliau užimdavo svarbias pareigas, kaip antai, viceburmistro ir pan.

Ukmergėje gimė nemažai svetur išgarsėjusių žydų: dainininkas ir metronomo išradėjas Zelmanas Pomerancas, žymus verslininkas ir filantropas Chaimas Frenkelis, rašytojai Mošė Zeifertas, Izraelis Peipertas, Morisas Tobiašas, Mošė Zeldovas, Jakovas Rubikas.

Žydų bendruomenės klestėjimas Ukmergės mieste tragiškai nutrūko II-ojo Pasaulinio karo metais. Sovietams okupavus Lietuvą, turtingesni Ukmergės žydai buvo ištremti, o Lietuvą užgrobus vokiečiams, naciai suėmė tūkstančius vietos žydų, uždarė juos įkurtame gete ir žiauriai išžudė Pivonijos miške. Po karo Ukmergės žydų bendruomenė, galima sakyti, liovėsi egzistavusi. Šiuo metu ją tesudaro kelios dešimtys žmonių. 1961-aisiais sovietų valdžia sunaikino žydų kapines – paskutinį stambų žydų gyvenimo Ukmergėje liudijimą. Visa, kas liko iš bendruomenės – tai kelios memorialinės vietos ir paminklinės lentos ant buvusių žydų maldos namų, nors dauguma žydams priklausiusių pastatų miesto centre (Kęstučio a., Vienuolyno g., Gedimino g., Žuvų g., Vasario 16-osios g.) tebestovi.

ŽYDŲ GETAS

Ukmergės žydų getas buvo įsteigtas 1941 metų liepos mėnesio pirmojoje pusėje. Viename iš pasitarimų nutarta pasiūlyti Smėlių gyventojams ne žydams persikelti į dešinią Šventosios krantą, leisti žydams apsigyventi ir Naujamiesčio priemiestyje, t. y. praplėsti geto ribas, pavesti geto reikalus tvarkyti gete sudarytai komisijai: gyd. Karlinkiui, Volpei, Garbui ir Rozenbaumui, leisti žydams gete įsteigti ligoninę, pirtį, kirpyklą, įrengti viešus tualetus, per komisiją apsirūpinti vaistais, paskirti žydams maudynių vietą Šventojoje. Be to, komisija turėjo kasdien paskirti reikiamą žmonių skaičių įvairiems darbams bei kartu su miesto administracijos atstovais rūpintis palikto mieste žydų turto paėmimu ir likvidavimu.

Yra išlikęs nedatuotas registracijos žurnalas, kuriame surašytos 2336 žmonių pavardės bei adresai. Pagal jį buvo nustatytos apytikslės geto ribos. Šio sąrašo ypatybė – pasikartojantys adresai, t. y. name, kuriame jau surašytos vienos šeimos narių pavardės, po kelių puslapių jau atsiranda kitų žmonių duomenys. Turint galvoje, jog tuo metu Smėlių rajone daugiausia stovėjo nedideli namai, tikėtina, kad gausus skaičius juose prirašytų žmonių galėjo reikšti didelį susigrūdimą gete bei byloti apie rugpjūčio pradžioje prasidėjusią žudynes Pivonijos miške – į ištuštėjusius namus galėjo būti perkeliamos būsimos aukos iš perpildyto Ukmergės kalėjimo. Tad šis sąrašas – per getą Anapilin išskelivusių žmonių atminties liudijimas.

Užupio rajonas, Smėliai, iki II Pasaulinio karo buvo įvairių tautinių mažumų gyvenamas rajonas. Todėl įkūrus getą, ten gyvenantys ne žydai turėjo atsikėlusius iš „miesto“ priimti į savo namus. Minėtame sąraše pateikta namų numeracija rodo, kad žydai gyveno ne visuose gatvių, esančių geto ribose, namuose. Dokumentuose minima Vilniaus gatvėje buvusi mėsos parduotuvė, kurioje mėsa tam tikromis valandomis buvo parduodama žydams. Vilniaus ir Antakalnio gatvių sankirtoje stovėjo dideli žydų maldos namai, dvasininko – rabino – namas, netoliese, Antakalnio gatvėje – kiti maldos namai.

1941 m. rugpjūčio-rugsėjo mėnesiais žydai iš geto buvo išvaryti į Pivonijos šilo mirties duobes.

ŠIANDIEN UKMERGĖJE

„Discover Jewish Lithuania“

Patyrinėkite žydiškąją Ukmergę patys – atsisiuntę „Discover Jewish Lithuania“ mobiliąją programėlę keliaukite po miesto senamiestį!

Paveldo žemėlapis

Interaktyvus žydų kultūros paveldo objektų Lietuvoje žemėlapis. Atraskite Ukmergėje išlikusius žydų kultūros paveldo objektus, pasinaudoję interaktyviu žydų kultūros paveldo objektų Lietuvoje žemėlapiu.

<https://www.jewish-heritage-lithuania.org/lt/paveldo-zemelapis/>

Ukmergės kraštotyros muziejus

Daugiau apie žydų gyvenimą Ukmergėje bei jos apylinkėse galima sužinoti iš nuolatinės Ukmergės kraštotyros muziejaus ekspozicijos. Užsisakę ekskursiją su gidu po Ukmergės miestą, gyvai pamatysite dalį žydų kultūros paveldo objektų ir išgirsite intriguojantį pasakojimą, miesto raidą pristatantį per istorijos įvykių, kultūros paveldo ir miesto identitetą formavusių asmenybių prizmę.

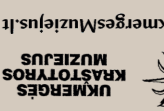

Viešbutis-Restoranas BIG STONE

Viešbutis-Restoranas BIG STONE, įsikūręs vieno seniausių Lietuvos miestų – Ukmergės – senamiestyje, siūlo paragauti degustacinio žydiško meniu patiekalų – šakšukos, humuso, falafelių, foršmak, imberlach ir kt. Restorano svečiai taip pat turi galimybę paragauti restorano pasididžiavimo – košerinio vyno „Yarden Syrah“, pagaminto iš 100 % Syrah vynuogių, auginamų Gailiėjos srityje, centrinėje Golano aukštumoje.

- Viešbutis „Big Stone“
- www.bigstonehotel.lt
- +370 677 73284
- Kauno g. 5, Ukmergė
- Ukmergės rajono žydų bendruomenė
- www.ukmergesmuziejus.lt
- +370 340 63957
- Kęstučio a. 9, Ukmergė
- Ukmergės kraštotyros muziejus
- www.ukmergesturizmoinformacijoscentras.lt
- +370 603 10550
- Kauno g. 1, Ukmergė
- Ukmergės turizmo informacijos centras
- www.ukmergesturizmas.lt
- +370 686 12975
- Vasario 16-osios g. 11, Ukmergė
- Ukmergės rajono žydų bendruomenė

KONTAKTAI

1. Žydų žudynių vieta yra nutolusi apie 1 km į Pivonijos miško gilumą nuo senojo kelio į Vilnių ir posūkio į Pašilę sankryžos.

Šioje vietoje nuo 1941 m. rugpjūčio 1 d. iki rugsėjo 26 d. naciai ir vietiniai jų talkininkai nužudė apie 7000 Ukmergės ir jos apylinkių žydų tautybės gyventojų – vyrų, moterų, vaikų. 1953 m. šioje vietoje aukoms atminti pastatytas paminklas.

2. Žydų senosios kapinės (Vilniaus g. ir Linų g. sankryža)

Įsteigtos XVII a. pab. – XVIII a. pr. už tuometinio miesto teritorijos ribų. Jas prižiūrėjo ir jose laidojo savanoriška Laidojimo brolija (Chevro Kadiš). 1892 m. žydų kapinės buvo praplėstos į pietryčių pusę, palei Vilniaus gatvę. Šiauriniame teritorijos kampe stovėjo laidojimo apeigų pastatas (dab. gyvenamasis namas), kuriame miręs žmogus buvo nuprausiamas ir aprenjiamas. Kaip ir kiti memorialiniai paminklai, žydų senosios kapinės buvo sunaikintos sovietų valdžios. 1961 m. šioje vietoje pastatytas paminklas.

7. M. Rozenbliumo žydų našlaičių namai (Vasario 16-osios g. 15)

buvo įkurti apie 1922 m. turtingų Amerikos žydų Rozenbliumų šeimos lėšomis ir iniciatyva. 1926 m. dalis pastato rekonstruota į salę su scena, 1927 m. šioje erdvėje pradėjo veikti kino teatras, kurio pelnas skirtas žydų našlaičių namų išlaikymui. Įstaigos išlaikymo rūpinosi M. Rozenbliumo vardo žydų našlaičių namų draugija. Dalis lėšų našlaičių namus pasiekdavo iš JAV, dalį skirdavo savivaldybė, paaukodavo žydų bendruomenė. Į M. Rozenbliumo žydų našlaičių namus buvo priimami vaikai nuo 6 metų, čia jie išbūdavo iki 14 metų amžiaus. Išimtiniais atvejais būdavo priimami ir ne našlaičiai – beturčių tėvų vaikai. Namuose nuolat gyveno apie 40 vaikų, dar apie 15 vaikų gyveno šeimose. 1940 m. rugpjūtį M. Rozenbliumo vardo žydų našlaičių namų draugijos turtas buvo konfiskuotas sovietų valdžios, našlaičių namai suvalstybinti.

8. Didžioji sinagoga (Vienuolyno g. 2) –

dvasinis, kultūrinis, ekonominis ir politinis žydų bendruomenės centras Ukmergėje. Ji atliko kelias funkcijas: maldos namų, bendruomenės susirinkimų bei Talmudo studijų vietos, o kartais ir kahalo būstinės. Spėjama, kad kahalas ir sinagoga Ukmergėje buvo jau XVII a. pab., tačiau pirmas konkretus sinagogos paminėjimas sutinkamas 1721 m. dokumentuose. Spėjama, kad ji sudegė per 1787 m. miesto gaisrą, bet buvo atstatyta. 1851 m. prasidėjo Didžiosios sinagogos perstatymo darbai, kurių metu ji buvo padidinta, tapo mūriniu stačiakampio plano pastatu, kurio puošyboje susipynė baroko ir klasicizmo stilių elementai. Per didįjį 1877 m. gaisrą Didžioji sinagoga sudegė, tačiau buvo atstatyta nekeičiant išorės vaizdo – pertvarkytas tik išdegęs vidus. Sinagogos veikla nutrūko 1941 m. Apie 1953 m. Didžiosios sinagogos pastate buvo įkurta sporto mokykla (dab. Ukmergės sporto centras).

3. Mikvah (Pirties g. ir Utenos g. sankryža).

1890 m. „Kauno gubernijos miestų sanitariniame aprašyme“ minima žydų bendruomenei priklausiusi pirtis, kurios moterų skyriuje buvo įrengta mikvah – nedidelis baseinas. Tai vienas pagrindinių, šalia sinagogos ir kapinių, tradicinės žydų bendruomenės religinio gyvenimo atributų. Mikvah daugiausia naudota žydų vyrų pasinėrimui, žydų moterų pasinėrimui po menstruacijų ir gimdymo. Šis vandens baseinas, į kurį vanduo turi atitekti iš natūralių vandens telkinių, yra neatsiejamas atsivertimo į judaizmą – giur – ritualė, naujų indų panardinimui prieš naudojant švarų – košerinį – maistą ir pan. Pasinėrimas į mikvah siejamas su apšalvumu, tyrumu ir švara.

4. Buvusi žydų ligoninė (Vytauto g. 75A).

1825 m. keli turtingi žydai įkūrė Ligoninės broliją, įsteigusią ligoninę, vaistinę, pirtį, skerdyklą bei mėsos prekyvietę. Pastarųjų įstaigų pelnas buvo skiriamas ligoninės išlaikymui. Finansiškai prie ligoninės išlaikymo taip pat prisidėjo Ukmergės žydų bendruomenė, metams skirdavusi 630 sidabrinių rublių. 1893 – 1895 m. pastatytas naujas – mūrinis – žydų ligoninės pastatas bei pagalbiniai pastatai. 1919 m. naujoji miesto savivaldybė perėmė šios ligoninės išlaikymą savo žinion. 1921 m. ji buvo grąžinta Ukmergės žydų bendruomenėi, tačiau į ją guldyti visi miesto ir apylinkių ligoniai, už kurių gydymą mokėjo savivalda. Iki pat sovietų okupacijos žydų ligoninės išlaikymo rūpinosi labdaros draugija „Ezra“. 1941 m. kovo mėnesį ligoninė buvo nacionalizuota.

6. „Talmud Tora“ pradinė mokykla (Vasario 16-osios g. 11)

įsteigta apie 1886 m., tačiau mokyklos pastatas pastatytas tik 1898 m. Jo statybą mėcenavo Šiaulių fabrikantas, gimęs Ukmergėje, – Chaimas Frenkelis. Mokyklą išlaikė įvairios sionistinės organizacijos, tačiau vėliau ji perėjo savivaldybės žinion ir tapo III-ąja pradine mokykla. Iki pat II-ojo pasaulinio karo joje mokėsi berniukai iš neturtingų žydų šeimų. Pokariu sovietų valdžia mokyklą nacionalizavo. Iki 2009-ųjų čia veikė Ukmergės dailės mokykla, o 2019-aisiais šiame pastate pradėjo veikti „Tolerancijos centras“, kuriame taip pat įsikūrusi Ukmergės rajono žydų bendruomenė.

5. Buvę Egipto maldos namai (Vilkmergės g. 13).

1889 m. žydams leista Ukmergėje statyti mūrinius Egipto maldos namus, veikusius dabartinėje Vilkmergės gatvėje, tuo metu vadintoje Egipto gatve. Sovietmečiu ir atkūrus nepriklausomybę, pastatas pritaikytas gamybai – jame veikė sagų fabrikas, dabar čia įsikūrusios stalių dirbtuvės.

9. Buvusi žydų gatvė.

Šioje vietoje buvo įsikūręs garsusis žuvų turgus, tarpukariu stovėjo paprastų medinių konstrukcijų prekybinių namelių eilės, veikė įvairios parduotuvės ir dirbtuvės. Žuvų g. 7-uoju numeriu pažymėtame pastate buvo Chajos Galaitės-Oguzienės parduotuvė – tai bylojantis užrašas iki mūsų dienų išlikęs ant pastato sienos. Žuvų g. 3 veikė žydės Šapirienės parduotuvė, kurioje prekiauta „kolonialinėmis“ prekėmis, Žuvų g. 9 buvo įsikūrusi Ukmergės miesto žydų religinė bendruomenė, o visai šalia aikštės iki 1904 m. gaisro stovėjo ir sinagoga.

10. ir 11. Atminimo akmenys J. Zusmanovičiui ir M. Levi.

Siekiant įamžinti holokausto aukų atminimą, du atminimo akmenys įmontuoti į šaligatvio grindinį šalia pastatų, susijusių su asmenybių gyvenimu. Vienas toks akmuo, skirtas tarpukario fotografui Maušai Levi atminti, atsirado šaligatvyje ties Kauno g. 22-uoju numeriu pažymėtu pastatu, kitas – ties Didžiąja sinagoga (dab. Ukmergės sporto centru) ir yra skirtas paskutinio Ukmergės rabino – Josefo Zusmanovičiaus – atminimui. Apie rabiną J. Zusmanovičių informacijos išliko mažai, žinoma, kad savo pareigų jis neapleido iki pat mirties – kartu su šeima buvo nužudytas Pivonijos šile. Tame pačiame šile mirtį pasitiko ir M. Levi, Ukmergėje turėjęs fotografijos studiją, palikęs nemažai miesto ir jo gyventojų nuotraukų.

1. Žydų žudynių vieta
2. Žydų senosios kapinės
3. Mikvah
4. Buvusi žydų ligoninė
5. Buvę Egipto maldos namai
6. Talmud-Tora pradinė mokykla
7. M. Rozenbliumo žydų našlaičių namai
8. Didžioji sinagoga
9. Buvusi žydų ligoninė
10. Atminimo akmuo J. Zusmanovičiui
11. Atminimo akmuo M. Levi

